

KURASH TURLARIDA KLASSIFIKATSIYA, SISTEMATIKA VA TERMINOLOGIYANING AHAMIYATI

Xamroliyev Mirodiljon Maxamadjonovich

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali Yakka kurash sport turlari nazariyasi va uslubiyati kafedra o'qituvchisi. Xamroliyevmirodil@gmail.com

Kalit so'z: *Texnik usullarning klassifikatsiyasi, sistemstikasi vatorminoldgiyasini shakllantirish qaysi tilda tuzilishiga ham muhim.*

Ключевые слова: *Классификация технических методов, формирование систематики и терминологии важны независимо от языка, на котором они написаны.*

Key words: *Classification of technical methods, formation of systematics and terminology is important regardless of the language in which it is written.*

Annotatsiya: *Kurash turlari bo'yicha texnik usullari "oddiydan murakkabga" asosida sinflarga ajratish, ularni o'rgatish jarayoni yengil didaktik va inetodologik talablarga mos sistemani tuzish, texnik usullar va harakatlarning nomini muvofiqlashtirish, texnik usullarning belgilarini yozib borish hamda ilmiy asosdagi munosabatlarini yengillashtirish klassifikatsiya, sistematika va ulaming terminologiyasi .*

Аннотация: *Разбить технические приемы видов борьбы на классы по классификации «от простого к сложному», облегчить процесс их обучения, создать систему, соответствующую дидактическим и методическим требованиям, согласовать названия технических приемов и действий, записать выявить признаки технических методов в областях и дать им научную характеристику, необходимо упростить основные отношения с помощью определенной классификации, систематики и терминологии.*

Annotation: *To divide technical methods of fighting types into classes based on the "from simple to complex" classification, to make their teaching process easy, to create a system suitable for didactic and methodological requirements, to coordinate the names of technical methods and actions, to write down the signs of technical methods in the fields, and to scientifically characterize them. It is necessary to simplify the basic relations with a certain classification, systematics and terminology.*

Kurashi turlarida sportchining texnik harakatlari ko'p va turliligi sababli u boshqa sport turlaridan farq qiladi. Kurash 47 turlarining texnik harakatlarini tartibga solish va ushbu sohada mutaxassislar o'rtasida muloqat qilish imkonini yaratish uchun kurash turlari texnikasining klassifikatsiyasi, sistematikasi hamda terminologiyasi ishlab chiqilgan. Klassifikatsiya - bilimlarning u yoki bu sohasidagi bir-biriga tushunchalar (sinflar, ob'yektlar, hodisalar) tizimidir. Klassifikatsiya ob'yektlarning umumiy belgilar va ular o'rtasidagi qonuniy bog'liqlikni hisobga olish asosida tuziladi. Klassifikatsiya turli-tuman ob'yektlardi to'g'ri yo'l tutishga yordam beradi hamda ular to'g'risidagi bilimlar manbai bo'lib hisoblanadi. Kurash turlarining usullarini ularning umumiy belgilariga qarab (klassifikatsiyasiga) taqsimlash mutaxassislarga fan to'g'risidagi nazariy hamda amaliy

bilimlami rivojlantirishga imkon yaratadi va bir vaqtning o'zida bu bilimlardagi kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi. Kurash turlarida texnik harakatlar klassifikatsiyasi to'g'risidagi bilim - ilmiy-tadqiqot va ilmiyuslubiy ishlarni amalga oshirish uchun ma'lum harakatlarni ta'riflashda katta o'rin egallaydi. Yaxshi tuzilgan klassifikatsiya ilmiy asoslangan atamalarni yaratish uchun asos bo'lib hisoblanadi. Kurash usullari o'rtasidagi ichki bog'liqliklar sistematika asosida ko'rib chiqiladi. Sistematika - bu kurash texnikasini bir tizimga solish, ma'lum bir tartibda joylashtirish, ma'lum bir ketma-ketlikni belgilash demakdir. Sistematikada klassifikatsiyadan farqli ravishda ob'yektlarning ketma-ketligini aniqlash, belgilash uchun bir-biri bilan taqqoslanadi. Chunki uning davomida ko'rib chiqilayotgan ob'yektlar ularning o'xshashligi va o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda u yoki bu bo'linmaga ta'luqli bo'ladi. Sistematika ushbu klassifikatsion sxema imkoniyatlarini ochib beradi, uning kamchiliklarini ko'rsatadi. Kurash turlarida klassifikatsiya va sistemataning vazifasi - kurash turlari mohiyatini aks ettirish hisoblanadi. Klassifikatsiya va sistematika tushunchalami aniqlash bo'yicha oldindan ish bajarimasdan turib, amalga oshirilmaydi (, yiqitish, tashlash, ag'darish va h.k.). Kurash turlari terminologoyasi - bu mutaxassislar o'zlarining ilmiy va pedagogik ish faoliyatlarida foydalanadigan atamalar yig'indisidir.

Mazkur ko'pgina fanlami klassifikatsiya va sistematika asosida tuzilgan minologoya fan mohiyati to'grisida ma'lumotlar beradi hamda maqsadli ravishda takomillashtirish imkoniyati tug'iladi. Bunday asoslangan terminologoya deb ataladi. Klassifikatsiya, sistematika va terminologoya to'grisida filer lyuritilganda, ulaming mana shu tartibda sanab o'tilishiga e'tibor berib, undagi tavsilot bo'yicha ish ketma-ketligini ko'rish mumkin. Ya'ni avval klassifikatsiya bajariladi, uning natijasida ma'lum bir tizim hosil ho'ladi, so'ngra esa uning asosida hamma kurash usullarining ilmiy nsoslangan nomlari (terminlari) beriladi. Bellashuvning har xil turlari umumiy qonuniyatlarga ega hamda ular quyidagilardan iborat (A.P. Kuptsov, F.A.Kerimov): 1.Bellashuvda ikkita sportchi qatnashadi, ulardan har biri texik usullar, himoya, qarshi usullar yoki kombinatsiya amalga oshiriladi. Bellashuvning har bir alohida daqiqalarida hujumni amalga oshirayotgan va hujumni qabul qilayotgan kurashchi aniqlanib boriladi. 2.Har bir kurashchi harakat faoliyatining asosiy vazifalaridan biri - bu egallagan ustunlikni saqlab turishdir. 3.Hujumni amalga oshirayotgan kurashchining vazifasi raqibning gilamga nisbatan holatini o'zgartirish uchun uni muvozanatdan chiqarishdan iborat. Bunda kurashchilami bir-biriga nisbatan holatlari turli xilda oczgarib turishi mumkin. 4.Gilamga nisbatan holatni o'zgartirish shu bilan yengillashtiriladiki, bunda kurashchilaming gilamga qaratilgan og'irlik kuchidan foydalaniladi. 5.Raqib tanasining ma'Ium bir nuqtasiga zarur kuch berish har bir usulning biomexanik asosini tashkil qiladi (kuch momentlarini hosil qilish, kuch juftligini yaratish, og'irlik kuchlari va inertsiya kuchlaridan foydalanish). 6.Texnik usulni amalga oshirish g'olib bo'lishga imkon beradi va bir nechta qismlardan iborat: taktik tayyorgarlik harakatlari, ushlash, asosiy harakat, hujum hamda yakunlovchi harakat. 7.Har bir texnik usul o'zgartirilishi va dinamik vaziyat hamda raqib xususiyatlariga qarab murakkablashtirilishi mumkin. 8.Har bir texnik usulni amalga oshirish paytida raqib holalii hisobga olish, sur'at va tavsiflarga e'tibor qaratiladi. U bellashuvnf vaziyatlarida yoki

butun bellashuvda o'zgartirilishi mumkin. 9.Har bir usulni bajarish joyi kurash gilami o'lchamlari bil chegaralangan.

Kurash turlarining mazmuni, alohida har bir kurash turii kurashchilaming harakatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi qaramasdan, umumiy asosga ega va bir xil belgilariga qarab ta'i berilgan. Shuning asosida kurash turlari texnik usullarining yagonl sistematikasi va sistematikasi ishlab chiqilgan (A.P. Kuptsol F.A.Kerimov). Bunda har bir kurash turning o'ziga xos xususiyatlai saqlanib qolgan, sinf va guruhlar ajratilgan. Yunon-rim kurashi bo'yicha - barcha texnik harakatlar raqib tanasining bel qismj yuqorisidan, erkin kurash bo'yicha — barcha texnik harakatlar raqil tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdan, sambo bo'yicha - barcl texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdi hamda og'riq beruvchi usullar qo4shiladi, dzyudo bo'yicha - barchi texnik harakatlar raqib tanasining bel qismi yuqorisidan va pastdanl og'riq beruvchi hamda bug'ish usullari qo'shiladi. Yuqoridagi kurash turlari yunon-rim, erkin, sambo va dzyudo kurash turlarining texni! harakatlari parter va tile turgan holatlarda amalga oshiriladi. Mazkurl kurash turlari bo4yicha yagona klassifikatsiyasida milliy kurash turlari, ya'ni, kurash va belbog'li kurash ko'rsatilmagan. Belbog'li kurashning texnik usullari yunon-rim kurashi harakatlariga yaqinligiga hamda kurashning texnik usullari erkin, sambo va dzyudo kurash turlariga yaqinligiga, shuningdek milliy kurash turlarida parter holatidagi texni usullar yo'qligiga e'tibor qaratadigan bossak - yangi yagona kurashli turlari klassifiatsiya namoyon bo'ladi Kurash turlari texnikasi asosiy usullarining yagona tasnifi va tizimini ishlab chiqishda quyidagi vazifalar oldinga qoyilgan.

Dzyudo, kurash va belbogii kurash turlarida olimpiya sistemasi qoilanilganligi sababli kvalifikatsion ochkolar ko'rsatilishi shart emas. Sambo, erkin va yunon-rim kurash turlaridagi joriy musobaqa qoidasi bo'yicha klassifikatsion ochkolar bellashuv tugagandan keyin, g'alabaga erishgan yoki erishmagan holatlariga qarab beriladi. Sababi yutuq va yutqazish har xil boiishi mumkin. Sambo, erkin va yunon-rim kurash turlarida: Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: -kurashchi "tushe" (tushe so'zi frantsuz tilidan olingan - bellashuv paytida raqibning ikki kuragini gilamga tekkizish ma'nosini anglatadi) g'alabasiga erishganda, bunda yutqazgan raqibning texnik ballar yig'indisiga qaralmaydi; - raqibning jarohat olganida; - raqibning gilamga chiqmasligida; - raqib tomonidan musobaqa qoidasini qo'pol ravishda buzganligida; - raqibning musobaqadan chetlatilishida; Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: - texnik ustunlik bilan g'alaba qozonish, bunda raqibning umuman texnik ballari yo'q holatda; Quyidagi holatlarda 4 ochko yutganga va 1 ochko yutqazganga berilishi mumkin: , - yaqqol texnik ustunlik bilan g'alaba qozonish, bunda raqibning texnik ballari bor holatda; Quyidagi holatlarda 3 ochko yutganga va 0 ochko yutqazganga berilishi mumkin: - kurashchi texnik ballar hisobida yutganda, bunda raqibning umuman texnik ballari yo'q holatda; Quyidagi holatlarda 3 ochko yutganga va 1 ochko yutqazganga berilishi mumkin: - kurashchi ikki davmi ballar hisobida yutganda, bunda raqibning texnik ballari bor holatda; Quyidagi holatlarda 0 ochko qizil kiyimdagi kurashchiga va 0 ochko ko'k kiyimdagi kurashchiga berilishi mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq nashriyot matbaa-kontserni.1997.-B.20-29.
2. O'zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayrlash milliy dasturi” //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq nashriyot matbaa-kontserni.1997.-B.31-61.
3. Abdumalikov R., Akramov A.K. O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixini o'rganish masalalari, O'quv qo'llanma. T., 1994, 42-bet.
4. Abdumalikov R., Qudratov R., Yarashev K., Ko'pkari, ilmiy ommabop kitob, T., O'zDJTI nashr., 1997 y.
5. 18. Akramov A.K. O'zbekistonda Olimpiya bilimlari asoslari/ O'quv qo'llanma. T., UZGIFK, 1997
6. Axmatov M.S. Uzluksiz ta'lim tizimida ommaviy sport-sog'lomlashtirish ishlarini samarali boshqarish./ Monog. Ibn Sino, T., UZGIFK. - 2005.